

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Дишльової Аліни Олександрівни
на тему: «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних
із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної
власності», подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження.
Актуальність цього дослідження зумовлена тим, що земля державної та комунальної власності залишається одним із головних об'єктів правової охорони, а порушення встановленого порядку набуття права на неї створює загрозу не лише майновим інтересам держави і територіальних громад, а й належному функціонуванню системи земельних відносин загалом.

Земельне законодавство України передбачає право громадян на безоплатну передачу земельних ділянок із земель державної або комунальної власності за визначеними видами цільового призначення та в межах установлених норм. Запровадження земельної реформи, відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення, установлення обмежень щодо суб'єктного складу набувачів земельних ділянок і граничної площі землі в одних руках істотно посилили значення належного правового контролю за процедурою набуття права на землю. За таких умов незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності набуває особливої суспільної небезпечності, оскільки може бути поєднане з використанням підроблених документів, зловживанням службовим становищем, порушенням порядку прийняття управлінських рішень, маніпулюванням відомостями державних реєстрів й іншими протиправними способами заволодіння земельними ресурсами.

Практика досудового розслідування таких кримінальних правопорушень засвідчує наявність низки проблем, пов'язаних із виявленням факту незаконного набуття права на землю, встановленням способу вчинення кримінального правопорушення, визначенням кола причетних осіб, вилученням і дослідженням документації, перевіркою реєстраційних дій, призначенням експертиз, а також забезпеченням належної доказової бази для подальшого судового розгляду. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора також дають підстави стверджувати, що кримінальні правопорушення у сфері земельних відносин не завжди супроводжуються належним рівнем викриття винних осіб і доведенням їхньої причетності до протиправного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Недостатня ефективність розслідування таких діянь безпосередньо пов'язана не лише зі складністю земельно-правових процедур, а й з браком криміналістичних рекомендацій щодо організації та планування розслідування, висунення і перевірки слідчих версій, проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань, аналізу електронних реєстрів, кадастрових відомостей та правовстановлювальних документів. За відсутності такого

інструментарію ускладненим є своєчасне отримання належних і допустимих доказів, а кримінальні провадження можуть втрачати судову перспективу.

Наукова розробленість проблематики розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, не цілком відповідає потребам слідчої практики. У криміналістичній науці досліджували деякі питання розслідування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, однак цілісна методика розслідування саме незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності потребує подальшого поглиблення з огляду на сучасний стан земельного законодавства, цифровізацію державних реєстрів, поширення складних документальних схем і зміни в практиці використання земельних ресурсів.

Отже, обрана тема дисертації є актуальною, має належне теоретичне й практичне обґрунтування та відповідає потребам криміналістичної науки, органів досудового розслідування та судової практики. Дослідження спрямоване на розв'язання реальної науково-прикладної проблеми – формування криміналістичних рекомендацій щодо ефективного розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Оцінка наукового рівня дисертації та наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та наукових публікацій здобувачки відповідає вимогам, що висувають до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Дисертацію виконано відповідно до пріоритетних напрямів наукових досліджень, визначених у Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженій постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21; тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2022–2026 роки, затвердженій наказом МОН України від 3 лютого 2022 року № 109; планах науково-дослідних робіт Дніпровського державного університету внутрішніх справ, а також у межах загальноуніверситетської наукової теми «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (реєстраційний номер 0123U105007). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 30 листопада 2022 року, протокол № 3.

Наукова цінність роботи полягає в комплексному дослідженні теоретичних і практичних аспектів організації та проведення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. У дисертації розглянуто криміналістично значущі ознаки таких кримінальних правопорушень, особливості їх виявлення,

планування розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій, використання спеціальних знань і формування доказової бази.

Основні результати дослідження опубліковано в трьох статтях у наукових фахових виданнях України, одній статті в періодичному виданні іншої держави, одному розділі міжнародної монографії, а також у десяти тезах доповідей, підготовлених за результатами виступів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Новизна представлених теоретичних результатів проведеного здобувачкою дослідження, повнота їх викладу в опублікованих працях. Новизна представлених у дисертації теоретичних результатів полягає в тому, що робота Дишльової Аліни Олександрівни є одним із перших у національній криміналістичній науці комплексних монографічних досліджень, присвячених розслідуванню кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. У дисертації сформульовано низку наукових положень, висновків і рекомендацій, які вирізняються належним рівнем наукової новизни та спрямовані на вдосконалення криміналістичного забезпечення досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави стверджувати, що одержані авторкою результати мають самостійний науковий характер. У роботі запропоновано положення, які сформульовано вперше, а також положення, що дістали подальшого розвитку або були істотно вдосконалені. Такий рівень наукової новизни відповідає вимогам, установленим до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Позитивно слід оцінити зміст опублікованих дисертанткою наукових праць. Вони цілком відображають основні результати дисертаційного дослідження, підтверджують їх апробацію в науковому середовищі й засвідчують послідовність авторської позиції щодо проблем організації та проведення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. Наявність публікацій у фахових виданнях України, періодичному виданні іншої держави, розділі міжнародної монографії та матеріалах науково-практичних конференцій свідчить про достатню повноту оприлюднення результатів дисертації.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, положень, висновків і рекомендацій забезпечена опрацюванням масиву нормативно-правових актів, матеріалів слідчої та судової практики, а також наукових джерел із криміналістики, кримінального процесу, кримінального та земельного права. Такий підхід дав змогу авторці розглянути незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності одночасно з особливостями земельно-правових процедур, документального оформлення прав на землю, використання державних реєстрів і доказування в кримінальному провадженні.

Достовірність і переконливість сформульованих у дисертації висновків забезпечені належним використанням методів наукового дослідження,

логічною побудовою роботи, послідовним викладом матеріалу та коректним аналізом зібраних емпіричних даних. Висновки дисертації узгоджуються з поставленою метою та завданнями, впливають зі змісту проведеного дослідження та мають достатнє теоретичне і прикладне обґрунтування.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. Зміст дисертаційного дослідження демонструє належний рівень оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності. У роботі використано комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, зокрема методи аналізу й синтезу, історичний, системно-структурний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, соціологічний та інші методи наукового пізнання.

Застосування зазначених методів дало змогу авторці послідовно висвітлити зміст об'єкта і предмета дослідження, уточнити понятійний апарат, визначити криміналістично значущі ознаки кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, а також сформулювати рекомендації щодо організації і планування їх розслідування, проведення слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань.

Поставлене наукове завдання виконано на належному рівні. Дисертація має завершений характер, її структура відповідає логіці дослідження, а сформульовані висновки та пропозиції підтверджують самостійність наукового пошуку здобувачки, її здатність розв'язувати складні завдання у сфері криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Значення результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що викладені й аргументовані в роботі висновки, положення та рекомендації впроваджені й використовуються в таких напрямках:

- *освітньому процесі* – під час підготовки та проведення занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи», «Кримінальний процес», а також під час розроблення навчально-методичних і дидактичних матеріалів, спрямованих на самостійне опрацювання здобувачами вищої освіти відповідного навчального матеріалу (акт впровадження ДДУВС від 7 квітня 2026 року № 1/04-20226);

- *науково-дослідній діяльності* – під час здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності (акт впровадження ДДУВС від 4 травня 2026 року № 272/2026НД);

- *практичній діяльності* – для вдосконалення діяльності уповноважених осіб під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності (акт впровадження у практичну діяльність Головного слідчого управління Національної поліції України від 26 грудня 2025 року № 125573-2025);

– *правозастосовній діяльності* – для уніфікування практики застосування норм чинного законодавства під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності загалом. Дисертаційне дослідження А. О. Дишльової на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» складається зі вступу, трьох розділів, які охоплюють дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Загальний обсяг дисертації становить 230 сторінок, із яких 186 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 204 найменування і розміщений на 22 сторінках. Дисертація містить 4 додатки на 22 сторінках.

Структура дисертації є логічною, відповідає поставленій меті й завданням дослідження, забезпечує послідовне висвітлення предмета наукового пошуку та загалом відповідає вимогам, що висувають до робіт на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Анотація дисертаційного дослідження стисло, лаконічно й нейтрально характеризує зміст роботи, викладена українською та англійською мовами, відображає основні результати здійсненого наукового пошуку.

У **першому** розділі «Теоретико-правовий аналіз і криміналістична характеристика кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» обґрунтовано необхідність формування криміналістичної класифікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. Авторка досліджує кримінально-правові аспекти цих кримінальних правопорушень з огляду на положення ст. 190 «Шахрайство», ст. 358 «Підrobлення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 366 «Службове підроблення» КК України.

Структуру криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності, сформовано через такі елементи: 1) спосіб вчинення; 2) обстановка вчинення; 3) слідова картина кримінального правопорушення; 4) предмет протиправного посягання; 5) особа правопорушника. У роботі відображено взаємозв'язки між зазначеними елементами криміналістичної характеристики, що дає змогу розглядати їх не ізольовано, а як єдину систему криміналістично значущих відомостей, необхідних для організації розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень (с. 31–83).

У **другому** розділі «Організація розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної

або комунальної власності» опрацьовано масив нормативно-правових актів, що регулюють земельні правовідносини та мають бути враховані вповноваженими особами під час оцінки обставин незаконного набуття права на землю. Авторка акцентувала на необхідності правильного розуміння повноважень відповідних суб'єктів, порядку прийняття ними рішень, особливостей оформлення прав на земельні ділянки, а також змін законодавства, зумовлених, зокрема, дією правового режиму воєнного стану.

У межах цього розділу визначено особливості отримання й оцінки інформації, необхідної для початку розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності. Значення організації та планування розслідування окреслено через встановлення механізму вчинення протиправних діянь, надання юридичної оцінки діям усіх учасників кримінального правопорушення, відновлення порушених прав, забезпечення компенсації збитків, завданих державі чи територіальній громаді, а також розроблення рекомендацій для використання в діяльності органів досудового розслідування. Також акцентовано, що належна організація розслідування сприяє реалізації принципу невідворотності кримінальної відповідальності щодо осіб, причетних до незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності (с. 84–126).

У **третьому** розділі «Тактичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» розглянуто особливості організації й тактики проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на отримання інформації з матеріальних джерел. Зокрема, проаналізовано огляд ділянок місцевості, огляд документів та їх носіїв, а також обшук як процесуальні засоби виявлення, фіксації та вилучення відомостей, що мають доказове значення в кримінальних провадженнях цієї категорії.

Досліджено організацію і тактику проведення допиту як слідчої (розшукової) дії, спрямованої на отримання інформації з особистісних джерел. У цьому контексті окреслено особливості допиту заявників, потерпілих, свідків, службових осіб, представників органів місцевого самоврядування, державних реєстраторів, землевпорядників та інших осіб, які можуть володіти відомостями про порядок набуття права на земельну ділянку, підготовку документів, прийняття управлінських рішень або проведення реєстраційних дій.

Особливості використання спеціальних знань за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності визначено на підставі результатів анкетування працівників практичних підрозділів, аналізу судово-слідчої практики й узагальнення матеріалів кримінальних проваджень. У дисертації продемонстровано залежність між повнотою використання спеціальних знань і результативністю розслідування. Це дало змогу обґрунтувати необхідність ширшого застосування можливостей судових експертиз, консультацій спеціалістів, аналізу кадастрової, реєстраційної,

технічної та землепорядної документації під час доказування обставин незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Висновки дисертаційного дослідження ґрунтовно відображають отримані результати, узгоджуються з поставленою метою і завданнями роботи та впливають зі змісту проведеного дослідження. Їх кількість і зміст відповідають структурі дисертації та логіці висвітлення заявленої наукової проблеми (с. 175–186).

Загалом дисертаційне дослідження Дишльової Аліни Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» є завершеною науковою працею. Робота вирізняється послідовністю викладу, аргументованістю суджень, достатньою обґрунтованістю сформульованих висновків і пропозицій, а також належною емпіричною та джерельною базою. Сукупність отриманих результатів свідчить про розв'язання конкретного наукового завдання, що полягає у формуванні криміналістичних положень і рекомендацій щодо організації та проведення розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Результати дисертаційного дослідження А. О. Дишльової на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» можуть бути використані в практичній діяльності органів досудового розслідування під час організації, планування та проведення розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

Сформульовані авторкою положення і рекомендації доцільно застосовувати під час розроблення методичних матеріалів для слідчих, дізнавачів, прокурорів, а також інших уповноважених осіб, які беруть участь у виявленні, документуванні та доказуванні фактів незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Матеріали дисертації можуть бути впроваджені в освітній процес закладів вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін криміналістичного та кримінального процесуального спрямування, підготовки навчально-методичних матеріалів, проведення практичних занять, тренінгів і наукових заходів для здобувачів вищої освіти.

Одержані результати також можуть слугувати підґрунтям для подальших наукових досліджень, присвячених криміналістичному забезпеченню розслідування кримінальних правопорушень у сфері земельних відносин, використанню спеціальних знань, аналізу державних реєстрів, тактиці проведення слідчих (розшукових) дій та вдосконаленню методик розслідування кримінальних правопорушень, предметом яких є земельні ділянки державної або комунальної власності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувачки. Викладені в дисертаційному дослідженні висновки, положення та

пропозиції загалом заслуговують на позитивну оцінку й підтримку. Водночас у роботі наявні окремі положення дискусійного характеру, які потребують додаткового пояснення під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.2 «Обстановка, спосіб вчинення та слідова картина кримінального правопорушення» авторка, посилаючись на результати вивчення судово-слідчої практики, зазначила, що у випадках, коли маскування кримінального правопорушення не підпадало під кваліфікацію за відповідною статтею КК України, на з'ясування його змісту зосередили увагу лише 27 % уповноважених осіб (с. 56). У зв'язку з цим необхідно додатково аргументувати значення таких відомостей для організації розслідування, висунення та перевірки слідчих версій, встановлення способу вчинення кримінального правопорушення, а також визначення кола осіб, причетних до незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

2. У підрозділі 2.3 «Організація й планування розслідування на початковому етапі» (с. 113) недостатньо висвітлено типові слідчі ситуації, характерні для початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії, а також комплекс заходів, спрямованих на їх розв'язання. З огляду на практичну спрямованість дисертації, висвітлення таких ситуацій надало б можливість конкретизувати алгоритм дій слідчого після отримання первинної інформації про незаконне набуття права на землю державної або комунальної власності.

3. Зміст дисертаційного дослідження був би повнішим за умови висвітлення особливостей організації та проведення розслідування не лише на початковому, а й на подальшому етапах. Такий підхід дав би змогу простежити послідовність переходу від первинного збирання інформації до перевірки доказів, призначення експертиз, встановлення ролі кожного учасника кримінального правопорушення та завершення досудового розслідування.

4. У підрозділі 3.1 «Організація і тактика проведення слідчих (розшукових) дій для вилучення інформації з матеріальних джерел» зазначено, що електронний документ може бути спотворений або знищений, тому вся послідовність дій уповноважених осіб із ним має бути виваженою, зрозумілою й однозначною для сприйняття учасниками слідчої (розшукової) дії з позиції правомірності та спрямованості, з обов'язковим відображенням у протоколі огляду, що забезпечить можливість надати відповідним діям належну процесуальну форму (с. 138–139). Таке положення є слушним, однак потребує деталізації з огляду на його значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Зокрема, доцільно було б конкретизувати порядок фіксації електронних документів, забезпечення їх цілісності, перевірки походження, зв'язку з кадастровими або реєстраційними даними, а також способи запобігання втраті чи зміні інформації, що може мати доказове значення.

5. У змісті дисертаційного дослідження неодноразово згадано про протидію досудовому розслідуванню (с. 44, 53, 93, 105, 118, 129, 141, 143, 175, 181). Сукупність цих положень засвідчує, що авторка акцентує як на діях осіб, які перешкоджають розслідуванню, так і на заходах уповноважених осіб,

спрямованих на подолання такої протидії. Водночас, з огляду на значення цієї проблеми для кримінальних проваджень щодо незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності, доцільно було б розглянути можливість виокремлення самостійного підрозділу, присвяченого виявленню, фіксації та подоланню виявів протидії досудовому розслідуванню в кримінальних провадженнях цієї категорії.

Однак ці зауваження мають дискусійний характер, спрямовані на поглиблення окремих положень дисертаційного дослідження та не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Заключний висновок. Дисертація Дишльової Аліни Олександрівни на тему «Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним набуттям права на землю державної або комунальної власності» є самостійно підготовленою кваліфікаційною науковою працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані та практично значущі результати, що забезпечують розв'язання конкретного наукового завдання у сфері криміналістичного забезпечення досудового розслідування.

Дисертаційне дослідження виконано на належному науково-теоретичному рівні, а за актуальністю обраної теми, ступенем наукової новизни, достовірністю й обґрунтованістю одержаних результатів, повнотою їх викладу в опублікованих працях, теоретичним і практичним значенням відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

З огляду на викладене, Дишльова Аліна Олександрівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

проректор Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України

Олег ТАРАСЕНКО